

На прикладі образів Олени та Параски з історичного роману “Фортеця на Борисфені” В. Чемерис показує здатність українських жінок до самопожертви, до героїчної боротьби поруч зі своїми чоловіками. Під час боротьби козаків із польською шляхтою жінки не тільки потерпали від загарбників, але й піднімалися на боротьбу. “Сотник Ничипір Хрущ, затиснувши в грудях криваву рану, востаннє дивився на своє місто. Параска пригорнула сотника до своїх грудей, погладила його по голові, як дитину. Ще одна голова виткнулась, і Параска лихим наскоком стяла її при самих плечах. – Хоч на двох ворогів поменшало на Україні, і то добре... Гримнув постріл... Жовніри знову висунули голови. Тамуючи лютий біль від кулі в грудях, Параска взяла на руки конаючого чоловіка, міцно поцілувала його в холодні, помертвілі губи і, напруживши всю свою могутню силу, зробила кілька кроків і полетіла з вежі, притиснувши до себе чоловіка” [4, с. 398]. Героїчний вчинок здійснила й Олена, потрапивши в полон до поляків. “Два гусари, котрі тримали Олену за руки, відскочили в різні боки. Олена стояла непорушно. Сорочка на грудях почала диміти, ще мить – спалахне вогник, і порох, зашипівши, вибухне їй в лице сліпуче-білим яскравим полум'ям... Охоплена вогнем Олена з останніх сил кинулася до возів і впала на бочку з порохом... Ніхто з ворогів не встиг утекти, як стався оглушливий вибух, і ротмістр з жовнірами полетіли вгору” [4, с. 293].

Отже, в історичній прозі В. Чемериса з'являється ще один тип жіночого образу – жінка-борець.

Жіночі образи в прозі В. Чемериса різнопланові: жінка-наречена, дружина, жінка-мати, жінка-борець. Треба зазначити, що всі вони в художній структурі романного тексту є динамічними: читач спостерігає їхнє зростання, динаміку, їхні характери, внутрішню сутність їх увесь час зазнає змін під впливом тих чи інших соціальних чинників, залежно від кульмінаційних ходів твору. Романіст тримає їх завжди в полі зору, вміє вмотивувати їхню поведінку, всі вони індивідуалізовані.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чемерис В. Ярославна [Електронний ресурс] / В. Чемерис. – Режим доступу : <file://localhost/D:/Ярославна%201.htm>
2. Галич О. Вступ до літературознавства : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О. Галич. – Луганськ : Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2010. – 288 с.
3. Чемерис В. Ольвія : роман / В. Чемерис. – Харків : Фоліо, 2008. – 412 с.
4. Чемерис В. Фортеця на Борисфені : історичний роман / В. Чемерис. – Харків : Фоліо, 2008. – 443 с.
5. Чемерис В. Золотий саркофаг / В. Чемерис. – К. : Фітосоціоцентр, 2009. – 630 с.

УДК 821.161.2-311.6

АЛЬТЕРНАТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ В РОМАНІ І. БІЛИКА “МЕЧ АРЕЯ”

Артюшенко З. В., аспірант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена дослідженню альтернативного моделювання історії І. Біликом у романі “Меч Арея”.

Ключові слова: історизм, гунни, інтерпретація, історичний роман.

Артюшенко З. В. АЛЬТЕРНАТИВНОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ИСТОРИИ В РОМАНЕ И. БИЛЫКА “МЕЧ АРЕЯ” / Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина.

Статья посвящена исследованию альтернативного моделирования истории И. Билыком в романе “Меч Арея”.

Ключевые слова: историзм, гунны, интерпретация, исторический роман.

Artyushenko Z. V. THE ALTERNATIVE MODELING OF HISTORY IN THE NOVEL “THE SWORD OF AREY” BY I. BILYK / Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine.

The article deals with alternative modeling of history by I. Bilyk in his novel “The Sword of Arey”.

Key words: historicism, Huns, interpretation, historical novel.

Історія сьогодні є важливим засобом впливу на свідомість народних мас. Окрім показу минулого, формування національно свідомої людини, яка пам'ятає шлях розвитку свого народу, – це мало бути головним завданням історії, – наразі генерується чимало способів маніпулювання людьми з

використанням історичних або псевдоісторичних фактів. Формування нових літературних реалій є завжди новим творчим процесом, але без певного літературного досвіду виникнення нових “творінь” неможливе. Тому, коли автор використовує історичні події як основу для нових творів, це є цілком виправданим. І якщо він дещо домислює, це має логічне обґрунтування – ми не були свідками тієї історії і не знаємо, як вона створювалася, тому й не маємо загальної картини минувшини, але маємо уяву, яка дозволяє показати те, що нам з об’єктивних причин невідомо. Це може бути простим переосмисленням історичних подій з елементами вимислу для загострення сюжетної лінії, а може бути цілком новим поглядом на історію, що в подальшому може сприйматись як авторська вигадка чи стати наріжним каменем для формування нового погляду на історію – альтернативний варіант її існування.

Альтернативною може бути історія як така, а може, зважаючи на постмодерністичний характер мистецтва взагалом, виступати й література. Для української літератури альтернативне моделювання історичних подій не є традиційним. Багато письменників останнім часом пишуть альтісторичні літературні твори, які потребують ґрунтовного аналізу. Отже, мета нашої статті полягає в тому, щоб дослідити поняття альтернативної історії, простежити рух подій в історії дослов’янських часів, проаналізувати різні версії походження гунів, їх спорідненість чи розрізненість зі слов’янськими народами; відповідно до наведених теорій, визначити бачення І. Біликом української історії періоду IV–V ст. н. е. Це дослідження є одним із етапів аналізу сучасної інтерпретації альтернативного погляду на українську історію в літературі.

Зразками українського історичного роману різних часів можна назвати романи “Чорна рада” П. Куліша, “Сагайдачний”, “Корнієнко” А. Чайковського, “Упирі” Ю. Опільського, “Людолови” З. Тулуб, “Гомоніла Україна” П. Панча, “Свпраксія”, “Диво” П. Загребельного, “Святослав”, “Володимир” С. Складенка, “Мазепа: Трилогія” Б. Лепкого, “Предтеча”, “Під вічним небом” В. Шевчука, “На полі смиренному” Вал. Шевчука, “Мальви”, “Орда” Р. Іванчука, “Гнів Перуна”, “Золоті стремена” Р. Іванченко, “Яса” Ю. Мушкетика, “Симон Петлюра” В. Фольварочного, “Меч Арея” І. Білика та ін.

І. Білик – український письменник, перекладач болгарської літератури, лауреат Шевченківської премії (1991 р.) та Всеукраїнської літературної премії за найкращий роман року (твір “Не драгуйте грифонів”, 1993). У листопаді 2012 р., за два дні до смерті, він був нагороджений відзнакою “Золотий письменник України”. Творчий спадок І. Білика налічує більше 10 романів. Його останній виданий роман “Яр” був першим написаним, і до свого видання пролежав у шухляді більше 30 років. Будучи відомим історичним романістом, автор також почав писати автобіографічний роман, який так і залишився недописаним. У своїх історичних творах І. Білик подає власний, переосмислений погляд на історію, прагнучи піднести на достойний щабель українських героїв, показавши їхню силу, міць, мудрість та осяйність Божою благодаттю. Так, найвідоміший роман, написаний ще за радянських часів, “Меч Арея” оповідає про історію гунів, показуючи царя Аттілу як українця Богдана Гатила. Роман був заборонений і вилучений із книгарень. Позиція І. Білика, сформована під впливом від прочитання статті О. Вельмана “Аттіла і Русь IV–V ст.”, була, на думку тогочасної влади, небезпечною для народу, бо пробуджувала національні почуття – розуміння української могутності, волелюбства, відчуття гордості за свій народ. А альтісторичність твору зовсім не враховувалась – такі “відкриті” романи сприймалися як виклик.

З одного боку, у художній літературі кожен автор по-своєму бачить певні історичні події і, відповідно до авторського осмислення та фантазії, передає свій власний варіант історії. У такому розумінні альтернативна історія, на нашу думку, виступає як синтез авторських думок й історичних подій. З іншого боку, подаючи певну альтернативну версію історії, дехто намагається, впливаючи на підсвідомість людей, досягти власної мети, часто заполітизованої. Межа між звичайним художнім осмисленням історичних подій та психологічним впливом на людей, з метою досягнення певного суспільного настрою, є хиткою і переступити її нічого не вартує. Літературознавчі дослідження подають об’єктивну оцінку альтернативній історії, не роблячи суб’єктивних, політично заангажованих висновків, а тільки з’ясовуючи причини перестворення історії, проводячи аналіз існуючих форм моделювання історичних подій у художній літературі, класифікуючи можливі засоби моделювання історії.

Поняття “альтернативна історія” сьогодні цікавить багатьох дослідників. Більше цей термін стосується історії як науки. Він був сформований на засадах співвідношення і взаємозв’язку соціологічних та конкретно історичних закономірностей. Це та історія, якої не відбулося. Раніше говорили, що історія в принципі не може мати умовного способу – “що було б, якби...”: теоретично науковому мисленню не підпорядковуються роздуми про те, що було б, якби, наприклад, древліани не вбили князя Ігоря, чи якби Б. Хмельницький не підписав Переяславську угоду, або князь Володимир не охрестив Русь. Але ймовірнісний характер та багатоваріантність розвитку історії було визнано вже давно. Ще Г. Гегель увів поняття “розмита реальність”, при якій існує однакова можливість реалізації усіх потенційних сценаріїв розвитку певної події. Проте навіть прибічники детермінізму погоджуються, що на результат конкретного історичного процесу обов’язково впливає поведінка людей, які беруть участь у творенні нового історичного явища. Трактуючи історію втрачає онозначність: “сучасний стан науки свідчить про

те, що історичний розвиток не є запрограмованим. Те, “що маємо”, – результат проходження певних критичних точок розвитку, коли наслідки зовсім не передбачувані. Закономірності суспільного розвитку не такі однозначні, як нам видавалося” [6]. Н. Савицька зазначає, що альтернативна історія – є різновидом сучасної фантастики і “художнім осмисленням різноманітних можливих шляхів розвитку історії”. Популярність напряму дослідника пояснює, “по-перше, розпадом СРСР, по-друге, постмодерним прочитанням історії, що не допускає однозначності інтерпретацій” [13].

Дослідження альтернативної історії в сучасному літературознавстві базується на підвалинах постмодерністичної теорії. Стверджуючи відносний характер істини, у тому числі історичної, при узагальненні поглядів на конкретні історичні події в українській літературі, дослідники поєднують методи літературознавчого аналізу з філософськими літературознавчими концепціями. Дослідження проблеми альтернативності присутнє в роботах літературознавців, філософів, істориків (Ж. Бодріяр, О. Вайнштейн, А. Гуревич, Т. Гундорова, Є. Жуков, Н. Маньковська, Б. Могильницький, З. Шевчук). Методологічну важливість вивчення альтернативності історичного розвитку А. Гуревич бачить у тому, що “при розумінні закономірності історичного процесу як невідворотності і однозначності конкретне пояснення історії зробилося б, по суті, зайвим: достатньо було б постулювати загальні закони і в кожній даній події знаходити їх прояв” [8, с. 29]. Доба постмодернізму, про яку говорять теоретики літератури та мистецтва, слугує посиленій зацікавленості в нестандартних явищах і визначеннях мистецтва загалом і літератури конкретно. А говорячи про поняття альтернативної історії, варто зауважити, що особливу роль у розробці проблеми альтернативності виконав радянський історик і філософ М. Гефтер. Він вважав, що без категорії “альтернатива розвитку” сучасний історик не може сформулювати єдиний та послідовний історичний світогляд. На його думку, передумовою для виникнення проблеми альтернативності, яка має загальноісторичний характер, стали події політичних перебудов, які були пов’язані зі зміною ідеологічних пріоритетів. А. Гуревич у статті “Загальний закон і конкретна закономірність історії” першим розглянув методологічні аспекти проблеми альтернативності історичного розвитку. Випадковість не може мати місце в історичній науці. Так само і фатальна неминучість не властива історії. У зв’язку з цим А. Гуревич розглядав поняття історичної випадковості, яке тісно пов’язане з проблемою альтернативності: “з того, що ми називаємо випадковостями, і складається конкретна закономірність... історична закономірність не існує поза випадковістю” [8, с. 29]. Відповідно, історична випадковість має таке визначення: “випадковість на одному рівні в одній системі розвитку в той же час є закономірністю на іншому рівні історичного процесу, в іншій системі відносин” [8, с. 26]. Б. Могильницький говорить, що “історичний процес є інваріантним та альтернативним” в тому сенсі, “що в рамках дії об’єктивних історичних законів постійно йде протиборство різноманітних тенденцій-альтернатив, кожна з яких має своє підґрунтя в реальній дійсності і, отже, певні можливості реалізації” [цит. за: 9, с. 3]. Жодна з цих тенденцій-альтернатив не існує априорі, а взаємодіє з різними факторами, які формуються під впливом діяльності людей. Не обов’язково “перемагає тенденція, яка найбільшою мірою відповідає назрілим потребам розвитку суспільства, нерідко відбувається якраз навпаки” [цит. за: 9, с. 4]. А. С. Жуков розрізняє поняття альтернативності та множинності варіантів, за якими можуть розгортатись історичні події. Витоки альтернативності в історії А. Зотов бачить у тому, що на відміну від природних об’єктів людина живе відразу і в сьогоденні, і в минулому, і в майбутньому: “її “моментальне існування” “не застигає” в річці часу подібно комасі в краплині бурштину. “Людина “живе часом”, і духовне “проходження” крізь моменти часу й зумовлює існування в людини буттєвих альтернатив, яких немає для природної істоти” [цит. за: 9, с. 19]. В. Келле зауважив, що “засоби бачення альтернатив показують, як потрібно враховувати досвід минулого” [цит. за: 9, с. 28].

Українська література багато в чому відрізняється від інших літератур в альтісторичному контексті. Згадуючи наших сучасників, зазначимо, що іноді в українській фантастиці пропонується модель розвитку альтернативної України. І якщо російські автори часто використовують у своїх творах теми світової історії, то в українській альтернативній історії використовуються в основному сюжети можливих шляхів розвитку України. Говорячи про українську альтернативну історію, додамо, що деякі критики пропонують додати до класифікації ще поняття “якбитології” – наприклад, О. Гавриленко так коментує твори В. Кожелянка, якого вважають одним із засновників жанру української альтернативної історії: “Події, описані в цій книжці, ніколи й ніде не відбувалися. Усі збіги географічних назв, назв часописів, власних імен і характерів є абсолютно випадковими” – так починається багато творів В. Кожелянка. А якщо не починається, то це мається на увазі. І правда, такі застереження потрібні: багато читачів, знайомлячись з “якбитологією” В. Кожелянка думають: шкода, що так не сталося насправді”. Варто згадати його роман “Дефіляда в Москві”. Також знайомлять нас з альтернативною історією й І. Голик, О. Ірванець”, Л. Полтава, П. Станіславський, частково Ю. Винничук, Д. Губенко, П. Масляк, П. Солодько, Н. Тисовська, О. Шелковенко та ін. Багато хто з письменників не визнані як майстри з подання альтернативної історії, але вони використовують альтернативності у своїх творах. Переважно це автори творів на історичну тематику. Історичні факти завжди мають певний відсоток домислу, вимислу чи просто суб’єктивізму і це надає беззаперечні можливості існування альтернативності в зображенні історичних подій.

Твори сучасних українських письменників на історичну тематику мають широкий тематичний діапазон – від прадавніх часів до кінця минулого століття. Найчастіше зображувались епізоди, які були вирішальними в процесах державотворення різних історичних періодів. Створювані для формування ідейного потенціалу народу, показу єдності поколінь, спадкоємності духовних традицій, пріоритету загальнолюдських цінностей, історичні твори також постулюють тезу, що без усвідомлення та збереження надбань минулого рух уперед неможливий. Національна ідея має передумовами розвитку історичні твори, а національна пам'ять підживлює чи пробуджує свободолюбний дух народу. Необхідність наукового осмислення творів історичного спрямування зумовлена недостатністю досліджень у цій царині літературознавства. Окрім загальної характеристики історичних творів, існує потреба глибокого детального аналізу тексту для отримання повної картини історичної та альтісторичної дійсності, її впливу на сучасність.

Для нас роман “Меч Арея” І. Білика цікавий тим, що автор презентує альтернативну версію походження гунів – його позиція є проукраїнською, відмінною від позиції російських дослідників історії. При читанні тексту роману складається відчуття, “що саме так і було” – це свідчить про професійність автора як альтернативіста, особливо при врахуванні того факту, що І. Білик мав історичну освіту й наукова історія відіграла для нього важливу інформаційну роль. Сьогодні ми не можемо знати, яка з версій про походження гунів є абсолютно правильною, тому говоримо про різні гіпотези істориків, літераторів, які залишають читачам можливість домислити ще не один варіант походження гунів та історію царя Аттіли.

Офіційно вважається, що гуни – східноєвропейський народ невизначеного походження. Перші згадки про гунів зустрічаються в “Географії” Клавдія Птолемея – він розмістив гунів на Лівобережжі Дніпра. Діонісій Перієт у 124 р. н. е. написав про “унів” на західному березі Каспійського моря. Також згадували цей народ Прокопій Кесарійський, Амміан Марцеллін (“Діяння”), Пріск Панійський (“Візантійська історія”), Йордан (“Про походження та історію готів”) та ін. Усі вони у своїх працях конкретно зупинялись на історії гунів, детально описавши життя і побут кочовиків. Аналіз цих праць дослідниками сформував різні погляди на походження гунів та на їх слов'янську етнічну приналежність. Неможливо встановити, яка концепція формування народності є історично достовірною та об'єктивно правильною. Існують різні гіпотези щодо походження гунів: гіпотеза тюркського походження гунів, південного, азійського... Однією із загальноновизнаних є теорія про східне походження гунів – саме про утворення племені – велике кочове плем'я тюркського походження утворилося на території Монголії та Північного Китаю. На підтвердження цієї думки згадуються відомості про народ сюнну в китайських джерелах. Інша версія, що гуни IV–V ст. походять від племені хунну, з II ст., і належать до фіно-угорської мовної родини. А от, наприклад, болгари, угорці, секлери, деякі кавказькі етноси (кумики, черкеси) вважаються нащадками гунів, але це до сих пір не доведено. Можна погодитись і з тезою про багатонаціональне об'єднання племен гунів – дослідники говорять про етнічну змішаність народності.

На думку вчених, свідченнями взаємопроникнення та змішання двох етносів (гунів зі слов'янами) є записи давніх авторів. У Прокопія Кесарійського говориться, що склавіни та анти бережуть гунські звичаї, він також називає їх гунами, оповідаючи про один із походів на Візантію. Костянтин Багрянородний називає князя Святослава гуном. Пріск Панійський, детально описуючи життя гунів, згадує про обряди, які в основі своїй мають слов'янські елементи. Також Пріск постійно називає гунів скіфами, говорячи, що вони розмовляють скіфською мовою, дотримуються скіфських звичаїв і свою країну називають “Скіфія”, вважаючи скіфів своїми предками. Лев Диякон, Саксон Граматик, Гельмонд, Адам Бременський та інші також свідчать про те, що гуни – це слов'яни. А от Агафій говорить, що гуни – збірна назва багатьох народів. Римський історик Амміан Марцеллін у своїй історичній праці “Діяння” залишив описи зовнішності гунів, їхнього способу життя, звичаїв, відомості про переселення. Автор зображує їх типовими монголоїдами. Йордан пише, що слов'яни запросили гунів допомогти побити готів. Гуни розбили готів і посіли правлячу верхівку. М. Бурдаков, аналізуючи дослідження Д. Флетчера (“Про державу руську”), робить висновки, що Аттіла вбив свого не кровного брата Бледу, а “брата по владі”. Після вбивства він повністю захопив владу в країні, зробивши таким чином гунів “зачинателями” нового слов'янського роду [див.: 3].

Г. Василенко пише про Аттілу і його воїнів як про слов'ян. Він разом з І. Біликом спростував гіпотезу Л. Гумільова про походження гунів, хоча багато істориків назвали ці спроби “дилетантсько-письменницькою безпідставною версією” [12, с. 277].

Але, не торкаючись історичної царини, ми можемо, з літературного погляду, говорити про можливість існування поглядів і Г. Василенка, й І. Білика, й Л. Гумільова та інших дослідників, розглядаючи їхні теорії як альтернативний погляд на історію. При глибокому аналізі можливе виявлення ще однієї версії походження гунів. І ця версія також буде або альтернативною, або достовірною.

І. Білик свій роман “Меч Арея” написав під враженням від прочитаної статті О. Вельмана “Аттіла і Русь IV–V століття” (1858). Ще в молодому віці він натрапив на цю статтю, і після тривалих роздумів і різних записів, вирішив поділитись своїми думками з близьким другом і однокурсником. І. Білик сказав, що хоче написати сенсаційний історичний роман про походження гунів, запитавши свого товариша, чи буде

це наразі актуально. Звичайно, друг підтримав Івана Івановича, але при цьому зауважив про небезпеку таких заяв, які розвінчують традиційну позицію істориків. Проте роман був написаний. Але невдовзі після видання "Меча Арея" твір заборонили й вилучили з книгарень, а І. Білик був позбавлений можливості нормально жити і працювати – змусили звільнитися з роботи, позбавили права друкуватися і заборонили писати. Звинувачували його в антиісторизмі, у неправильному трактуванні історії, в антиідеологічному мисленні. Минув час і роман має перевидання – він і досі спонукає до роздумів. Літературна концепція І. Білика є авторською і може не збігатись з іншими версіями літописання, але вона змушує замислитись про силу і велич нашого народу і побачити щось більше в історії, яка нам достеменно не відома.

Роман містить пізніше дописану післямову "Аксиоми недоведених традицій", у якій автор виклав загальну інформацію про історичне тло зображуваних подій. Він розкрив причини, мету, ідею написання твору, показавши приклади з історії на підтвердження його "історичної правди". За основу ця післямова має статтю О. Вельтмана "Аттіла і Русь IV–V століття". Вважаємо, що післямова має бути прочитана в першу чергу – до прочитання роману – для отримання уявлення про основу і причини написання тексту.

І. Білик про гіпотези походження гунів говорить, що перші історики, які досліджували це питання, виводять "генеалогічне дерево цього народу то з берегів Льодовитого океану, то з таємничих надр неіснуючих європейських пустель" при цьому, "крізь афішовану об'єктивність проступає неприхована зненависть до гунів" [2, с. 423].

Аналізуючи дані радянських енциклопедій про гунів, письменник спростовує версію про походження гунів з Китаю. Дослідивши праці вітчизняних археологів з цього питання (В. Бартольда, К. Іностранцева, С. Сорокіна та ін.), І. Білик робить висновок, що "західніше Казахстану жодних слідів цього великого й могутнього народу (хунну – уточнення наше) не знайдено" [2, с. 403]. А таке неможливо, бо подальші дослідження І. Білика доводять присутність гунів у Європі не менше чотирьох століть. Також автор говорить про неможливість зникнення з лиця землі такого величного народу, проводячи паралель із галлами, – навіть коли народ зникає номінально, він вливає свою кров у кров сильнішого народу, попереджуючи своє безслідне зникнення.

Відкидаючи версію про угорців як родичів стародавніх гунів, І. Білик утврджує думку, що "гуни споконвіку жили на наших землях" і гунами називали слов'ян. Цю тезу письменник підтверджує різними аргументами, звертаючись до істориків різних часів – Марціана Гераклійського та Амміана (III ст.), Йосифа Флавія (V ст.), Лева Диякона, Костянтина Багрянородного (X ст.) Адама Бременського (XI ст.), Нестора Літописця (к. XI – поч. XII ст.), Саксона Граматика (к. XII – поч. XIII ст.), Гельмонда (XII ст.), Олая Варелія, Йогана Меурсія (XVII ст.), Олафа Даліна (XVIII ст.), Е. Гейера, Ю. Гуца, Г. Лудена, О. Скржинської, Л. Стефані, П. Шафарика (XIX ст.) та ін.

Для уникнення питань у проблемі тепер вже співіснування народів "гуни – скіфи – сармати", романіст наводить цитати із записів Пріска, узагальнюючи, що в багатьох текстах "гунів називають скіфами, й рід Аттіла виводять із найдавніших скіфських династій, навіть сам Аттіла каже, що його народ – скіфський" [цит. за: 2, с. 403]. Із щоденника грецького дипломата І. Білик виводить тези про те, що гуни розмовляли скіфською мовою: "Бачачи, – каже Пріск, – як Максимін занепав духом, я взяв із собою Рустикія, бо він знав скіфську мову, й разом з ним пішов до Скотти"; і військо в так званих гунів скіфське: "...Аттіла при цьому оголосив, що коли ромеї зволікатимуть або ж почнуть готуватися до війни, то й він перестане втримувати скіфське військо від нападу"; і Аттіла, і його народ "належав до предковічної скіфської династії": "Коли Епігена було призначено послом, вони поїхали до Унів...[...]... Туди ж прибули й царські скіфи" [цит. за: 2, с. 430].

За словами Пріска, окрім мови, одягу, зброї, законів, навіть ритуали гунів були скіфськими і слов'янськими – спів хору дівчат, вітання хлібом-сіллю – це також свідчення того, що гуни не були вихідцями з Північного Китаю чи монгольськими кочовими племенами, а були народом, який від початку займався хліборобством. У мовному питанні Пріск ототожнює гунську мову зі скіфською, фіксує, що скіфська мова гунів складається зі слов'янських слів: "...Замість пшениці нам давали просо, а замість вина – мед; саме так і називали його в цих місцях. А ті, що нас супроводжували, одержували теж просо та напій з ячменю, що зветься по-варварському камос" [цит. за: 2, с. 422]. І взагалі складається враження, що він не розділяє гунів і скіфів, синонімізуючи слова "гуни" і "скіфи", логічно продовжуючи синонімічний рядок словами "слов'яни" та "руси". Показуючи ще не один факт спільності "гунів – скіфів – слов'ян", І. Білик доходить висновку, що "гуни" і "скіфи" – то не самоназви, а просто два іноземні наймення наших предків" [2, с. 424].

Ще однією версією історії народів є теза І. Білика про західних слов'ян. Він пише: "...чи ж тільки скіфів, тобто східних слов'ян, називали на початку нашої ери гунами?" І одразу відповідає: "...гунами...називали й західних слов'ян...[...]... вандала та бургунди – теж слов'янські народи" [цит. за: 2, с. 426].

Венедів, лугіїв, свевів І. Білик також поріднює зі слов'янами, роблячи загальний висновок, що "принаймні на початок нової ери основне населення Півночі та надр Європи аж до Альп і Дунаю, до

Чорного моря та мінімум Дону складали слов'яни, неосяжне море слов'янське з безліччю племен і племінних назв, які в силу обставин дійшли до нас у не завжди натуральному вигляді, що породило багато різночитань і плутанини" [цит. за: 2, с. 427].

Отже, у романі "Меч Арея" І. Білик подає альтернативну версію прадавньої історії, яка, при її детальному аналізі, матиме вплив на загальну українську історію і змінить хід історичних міркувань багатьох дослідників. Докази спорідненості гунів зі слов'янами поширюють кордони історичного розселення українців і об'єднують досі не споріднені народи. Також І. Білик знищує уявлення про гунів як про безжальних, бездушних, страшних завойовників, які нищили все на своєму шляху. Уявну жорстокість він пояснює військовою стратегією, а іноді вимушеністю боротись за життя, задіюючи принципи "якщо не ми їх, то вони нас...". Богдан Гатило постає як образ справжнього рішучого, мудрого, цілеспрямованого, активного стратега, який знає мету свого життя і йде до найвищої цілі. Хоча з іншого боку автор показує Богдана як звичайного чоловіка, який має свої слабкості та недоліки. Ці слабкості його й згубили: за текстом роману Богдан помер від отруєної стріли – подарунку на чергове його весілля. Не врятувало його і знання про спосіб своєї загибелі, і обережність при військових операціях – знаючи про небезпеку, він ніколи не мав при собі лука і не використовував його, хоча був дуже вправний у стрільбі. Показавши Аттілу як Богдана Гатила, І. Білик прагнув привернути увагу до сильного українця, нагадати людям які ми є – українці як нація; пробудити бажання боротись за свою державність, знищити думку про другосортність українців, показати силу духу, міць, мужність і любов до життя навіть у постійній боротьбі. Дивлячись на "Аттілу-варвара", "бича Божого" І. Білик говорить, що за його портретом "вимальовувалася постава мудрого й гуманного й дійсно прекрасного душею русина. Людина виняткової справедливості" [цит. за: 2, с. 428]. Цитуючи Йордана, І. Білик також пише: "Аттіла, володар усіх гунів і можновладець – небачений у світі – племен чи не цілої піфії, достойний подиву в його невірогідній славі серед усіх варварів... Любитель війни, сам він був людиною поміркованою й витриманою, відзначався світлим розумом, був приступний для тих, хто потребував допомоги, й прихильний до кожного, в кого раз повірив..." [цит. за: 2, с. 430]. Ці описи спростовують твердження "істориків ворожого табору", які намагалися показати Аттілу як варвара з найчорнішими рисами – кривими, похмурими й звіроподібними.

Погоджуватись чи не погоджуватись з версією історії І. Білика – особиста справа кожного дослідника. Але варто усвідомлювати, що для дослідження поняття "альтернативної історії" цей текст має важливе значення. За версією роману, гунів можна з упевненістю позиціонувати як предків слов'ян. Зрозуміло, що за радянських часів така версія історії не могла мати місце у свідомості людей, тому твір було заборонено, а видання майже повністю знищено. Дослідження І. Білика стали розвінчувальними в усіх аспектах. Він піддає сумніву навіть знахідки археологів – "царські могили", говорячи, що "всі оті "царські могили" – не скіфські, а якщо й скіфські – то не царські, бо [...] скіфи ховали своїх царів у Басілеї, а не в Причорномор'ї" [цит. за: 2, с. 433].

Отже, узагальнюючи версію походження гунів за романом "Меч Арея", у післямові "Аксіоми недоведених традицій", І. Білик говорить: "...русини перших століть нової ери були великим і висококультурним народом, і применшення цього – то відрижка ще не вмерлої норманістичної теорії" [2, с. 423], стверджуючи, що така могутня держава як Київська Русь, не могла виникнути з нерозвинених напівдиких племен. Окрім різниці в часі прийняття християнства, інших відмінностей у розвитку з Римом не спостерігалось, а всі варвари, в тому числі й германці та слов'яни, розвивались у повній рівновазі з Римом. Висока культура Русі має чимало підтверджень і вже є аксіомою. Високий рівень економічного й соціального розвитку античної Русі I–III ст., за твердженням І. Білика, "цілком відповідав вимогам уже феодального суспільства" [2, с. 425].

Отже, білі плями історії, а часто досить затемнені, вимагають від сучасних дослідників логічного та аналітичного мислення при повторному дослідженні історичних хронік. Позбутись нещирості й перекручувань історії не так легко, але ми маємо не соромлячись йти до розуміння правди. Тоді альтернативна версія певного рівня діахронічного розвитку історії може стати правдою.

І. Білик в історичному романі "Меч Арея" змоделивав альтернативну версію історії походження та розвитку слов'янських племен, представивши державу гунів як передукраїнську державу, зробивши царя Аттілу українським володарем Богданом Гатилою. Враховуючи особливості терміна "альтернативна історія", ми можемо уявити, що було б, якби гуни мали своїми нащадками українців, якби в слов'янах текла кров "добрих варварів". Особливості постмодерністичних літературознавчих досліджень дають нам право використовувати історичний вимисел і створювати альтісторію для пошуку правди, продовжуючи дослідження творів, які показують альтернативну історію розвитку нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білик І. Меч Арея : роман / Іван Білик. – К. : Радянський письменник, 1972. – 437 с.
2. Білик І. Аксіоми недоведених традицій / Іван Білик // "Меч Арея" : роман. – К. : Радянський письменник, 1972. – С. 420-435.

3. Бурдаков Н. Славяне и гунны [Электронный ресурс] / Н. Бурдаков. – Режим доступа : http://samlib.ru/b/burlankow_nikolaj_dmitriewich/hunny2.shtml
4. Бочаров А. Альтернативная история в контексте естественнонаучной парадигмы: версия системного анализа [Электронный ресурс] / В. Бочаров. – Режим доступа : http://ec-dejavu.ru/a-2/Alternate_history.html
5. Василенко Г. Велика Скіфія / Г. Василенко. – К. : Вид-во т-ва “Знання” України, 1991. – 48 с.
6. Гавриленко О. Альтернативна історія Василя Кожелянка [Електронний ресурс] / О. Гавриленко. – Режим доступу : http://gorih.com.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=639&Itemid=93
7. Галушко К. Ю. “А от якби...” [Електронний ресурс] / К. Ю. Галушко. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Publication/3060>
8. Гуревич А. Общий закон и конкретная закономерность истории [Електронний ресурс] / А. Гуревич. – Режим доступа : <http://Annales.info/sbo/contens/vi.htm#65-8>
9. Жуков Е. Очерки методологии истории / Е. Жуков; отв. ред. Ю. Бромлей. – М. : Наука, 1987. – 254 с.
10. Лозко Г. Українське язичництво / Г. Лозко. – К. : Український центр духовної культури, 1994. – 96 с.
11. Масляк П. Країнознавство : підруч. [Електронний ресурс] / П. Масляк. – К. : Знання, 2007. – 292 с.
12. Павленко Ю. Передісторія давніх русів у світовому контексті / Ю. Павленко. – К. : Фенікс, 1994. – 440 с.
13. Савицька Н. Сучасна фантастична література України й Росії [Електронний ресурс] / Н. Савицька. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdu/Fil/2010_6/18.htm

УДК 821.161.2:82-2.09

КОЗАЦЬКА УКРАЇНА В ДРАМАТУРГІЇ С. ВАСИЛЬЧЕНКА: ВІД ІДЕАЛІЗАЦІЇ ДО САТИРИ

Божук А. О., аспірант

Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського

Стаття присвячена дослідженню еволюції методики презентації українського соціуму часів Козаччини в драматургії С. Васильченка (на матеріалі творів “Чарівниця” та “Недоросток”).

Ключові слова: драматургія, Козаччина, соціум, творча еволюція.

Божук А. О. КАЗАЦКАЯ УКРАИНА В ДРАМАТУРГИИ С. ВАСИЛЬЧЕНКО: ОТ ИДЕАЛИЗАЦИИ К САТИРЕ / Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского, Украина.

Статья посвящена исследованию эволюции методики презентации украинского социума казацких времён в драматургии С. Васильченко (на материале произведений “Чаривниця” и “Недоросток”).

Ключевые слова: драматургия, казачество, социум, творческая эволюция.

Bozhuk A. O. COSSACK UKRAINE IN S. VASYLCHENKO'S DRAMA: FROM IDEALISATION TO SATIRE / Taurida National University named after V. I. Vernadskyj, Ukraine.

Article is dedicated to a study of methods of presentation of the evolution of Ukrainian society back in Cossack S. Vasilchenko drama (based on the works of “Tcharivnytsya” and “Nedorostok”).

Key words: dramaturgy, Cossacks, socium, artistic evolution.

Українського новеліста і драматурга С. Васильченка за правом можна зарахувати до продовжувачів української літературної традиції, започаткованої Т. Шевченком, зокрема якщо йдеться про національний міфосвіт творів С. Васильченка як продовжувача шевченківських традицій міфотворення в українській літературі. На нашу думку, творчий доробок (зокрема, беруться до уваги надбання в драматургії) С. Васильченка є результатом параболічного переходу від романтико-імпресіоністичної ідеалізації минушини до сатиричної, суто індивідуальної інтерпретації подій навколишньої реальності. Цілком закономірним є той факт, що С. Васильченка не оминули впливи його літературних попередників, зокрема корифеїв української літератури II пол. XIX – поч. XX ст., тож, наслідуючи їхню стилістичну техніку, він ділиться з читачами та глядачами особистим баченням національного міфу, сформованим через змалювання козацьких звичаїв, громадської організації народного життя народу